

KÉPEK ÉS FÉNYEK

ASZTMA ÉS VÁSZON

DR. MOLNÁR F. TAMÁS^{1,2}

¹PTE ÁOK ORVOSI KÉSZSÉGFEJLESZTŐ ÉS INNOVÁCIÓS KÖZPONT MŰVELETI MEDICINA CSOPORT, PÉCS

²PETZ ALADÁR EGYETEMI OKTATÓ KÓRHÁZ, SEBÉSZETI TANSZÉK (PTE ÁOK)

SZT. SEBESTYÉN MELLKASSEBÉSZETI RÉSZLEG, GYŐR

A Histhorax kultúrorvostani rovat (HKR, hogy a rövidítések kedvelőinek is kedvezzünk) idei utolsó cikkével üdvözlí az Olvasót. Jönnek a Boldog Karácsonyi Ünnepek (óvatosan pendítjük meg az áldott jelzöt, remélve, hogy ez nem minösül kirekesztésnek). Az ünnepkör fogalmi váza kellően rugalmas, befogadó, történeti tapasztalatokban pedig fájdalmasan gazdag.

Kevés naptári entitásnak volt ilyen sok alakja, mint december 24-nek. A kalendárium eme proteusa a korai 1950-es évek hangsúlyos munkanapjától korunk plázalázás aranyvasárnapra következő szünnapjáig váltogatta formáit. Kedves álneve volt a fenyőünnep (idősebbeknek, MSZMP párttagkönyvet rejtegetőknek: Gyed Maróz) – az olvadás idején (1984–1989) enyhén pityókás, rezes orrú Mikulással pózolt (Coca Cola mámor és diszkrét cyanosis / COPD?). A bundás csizma Raynaud-kórt sejtetett. A régi szép (bináris) időkben, amikor még nem vetült mindenre a szexizmus vádjának árnyéka, lelkes grafikusok serénykedtek a női alterego másodlagos nemi vonásainak karakteres ábrázolásán. Mindez mára az applikációt és az e-receptet nem ismerő sötét múlté, a plázák Mikulása ideálisan nemtelen. Nem csoda, ha számos gyermek szerint az ezüst- és aranyvasárnap feladata Rudolf, a rénszarvas szülinapjára való illő előkészület (advent).

Bár az Amega szerkesztősége, mint haladó és nyitott fórum, itt sajnos még nem tart; a karácsonyi készülődés áhítatos izgalmából nem engedünk. Mivel kvalitásos képet hiába is kérnénk a Jézuskától, a festészet világában tett sétával kárpótoljuk a Kedves Olvasót.

William Turner (1775–1851)

William Turner: Velence holdfényben

Mi lehet izgalmasabb, mint a múlt?

A jövő, mondhatná valaki, de az most inkább rémisztő, így inkább hátra nézünk, a régi időkbe, amíg a XIX. század eleji vásznakra nem esik a pillantásunk. A Brexit előtti boldog napokban – John Constable mellett – ő a korabeli angol festészet másik nagy alakja.

1. kérdés

Ki lehet az?

- a. William Turner
- b. Alfred Sisley
- c. Harry Potter
- d. Lee Harvey Oswald

A festő szellős, tágas horizontú természeti képei, párást és lustán úszó felhőket lélegző vásznai önmagukban is bronchodilatatorikus hatásúak az Amega értő olvasói számára.

Bár avatott kézben nyilván az olaj is alkalmas az örökösen enyhe ködpázmában fürdő, mégis könnyű

angol táj ábrázolására, ha lágymot, mezőt vagy mocsarat, normann templomot fest Albion piktora – legyen az műkedvelő (köztük sok hölgy vagy vérprofi) – az igazi médium mégiscsak más. Vajon mi?

2. kérdés

Mi lehet ez a médium?

- a. pasztell
- b. akvarell
- c. gouche
- d. szénceruza

Az akvarellt számos tulajdonsága teszi kívánatosá a művészetek amatőr kedvelői számára. A kellően magabiztos lelkes ecsetkezelő viszonylag szerény tehetséggel, kevés képzéssel is elfogadható vizuális terméket produkál.

Számos híres (és/vagy hírhedt) személy vízfestményei cserélnek magas áron gazdát, mint kívánatos gyűjtői darabok.

Sir Winston Churchill, a festő

3. kérdés

Az alábbiak közül kinek nincs (vagy legalábbis lappang) szignált vízfestménye?

- Sir Winston Churchill, brit államférfi
- Adolf Hitler, a III. Birodalom vezetője
- George W. Bush, az USA 41. elnöke
- III. Károly, korábban Károly, walesi herceg (Windsor ház)
- Dwight Dwei Eisenhower, hadvezér, az USA 34. elnöke
- Jimmy Carter, az USA 39. elnöke
- Leonyid Brezsnyev, a Szovjetunió vezetője
- General Francisco Franco, spanyol diktátor
- Viktória, brit királynő
- Ulysses S. Grant, hadvezér, az USA 18. elnöke

A festő Turner életének számos tudógyógyászati vonatkozása van. Gyermekkorában őt is vidékre küldték, mert a tüdeje nehezen viselte az akkor már közismerten rossz londoni levegőt.

A szereplők jellegzetes köhögése, akár a füstös, párázó idő keltette hurut miatt, akár a korai tuberkulózisra való utalás okán, a korabeli nagy regényekből is ritkán hiányzik. Vegyük csak ezt a példát:

— Ne köhögj már így, Kitty, az ég szerelmére. Légy egy kis tekintettel az idegeimre! Szétszaggatod őket.

— Kitty tapintatlanul köhög – mondta Mr. Bennet – mindig rosszul időzít.

— Nem szórakozásból köhögök – felelte duzzogva Kitty.

4. kérdés

Honnan való az idézett párbeszéd?

- Jane Austen: Büszkeség és balítélet
- Charles Dickens: A kis Dorrit
- Emily Jane Bronte: Üvöltő szelek
- Charlotte Bronte: Jane Eyre

A nyolcéves Turner számára az igazi tragédia azonban húga elvesztése volt, akit négy évesen, 1783 szeptember elején temettek el Londonban. A körülményeket illetően a források szűkszavúak, de nem megalapozatlan a feltételezés, hogy rohamosan romló asztmatikus tünetek vezettek fulladásos halálra¹⁻⁴.

Turner hűgának hirtelen halála az izlandi Laki vulkán azévi júniusi kitörése utánra következett, melyet hónapokig elhúzódó, a brit szigetek fölötti, a kontinen-

William Turner: Vörös ég és félhold

William Turner: A rabszolgahajó

sen pedig az Alpeseig terjedő légköri katasztrófa követett. A kor a természettudomány kibontakozásáé, a statisztikai adatgyűjtés kezdetéé, legyen szó a meteorológiai jelenségekről vagy a halálozási mutatókról. Az epidemiológiai számítások szórása nagy, de Nagy-Britanniában 100 000 körülre teszik a vulkáni hamu, füst számlájára írható „idő előtti halálozást”. Az angol ipari forradalom derekán járunk – az additív hatás szétszálazása reménytelen vállalkozás; a tudatlanság szmogja burkolja be a múltat. (Kedves pourtamenteau: smoke: füst; fog: köd > smog / szmog)

5. kérdés

Smoke on the water –

Melyik banda dübörögte 1972-ben ezt a dögös nótát?

- Deep Purple
- Rolling Stones
- Beatles
- Taste

E gyermekkori vizuális élmények, a lelki benyomások hatása túlbecsülhetetlen Turner, a tájképfestő életművére. A Laki vulkán kitörésével a levegőbe került, lebegő mikropartikulák következményeként fellépő égi optikai jelenségek, a kísérő különös fényviszonyok, a bizarr felhőtevékenység a képek meghatározó motívumaiként maradtak ránk.

Nem kell pszichoanalitikusnak lenni ahhoz, hogy a megbolydult látványvilág és a személyes tragédia egybekapcsolódásának és szinergiájának, az oevrue-ben való karakteres megjelenését feltételezzük. (Nabokov szép szavával élve: a bécsi sarlatán hívőül szegődni.) Tudjuk, amit tudunk: a légszomj és a lélek viszonya több mint bonyolult.

A tüdőgyógyász speciális szemüvegét (képzavar: fonendoszkópot kellett volna írni) a képtárban sem tehetjük le – és nem is kell, hiszen a különös tudás extra élvezeti értékkel ajándékoz meg minket. Ez nem jelenti azt, hogy az Ásító inas képe előtt feltétlenül

hyperkapniára gondoljunk – megteszi az egyszerű lustaság is.

6. kérdés

Ki festette a képet?

- Munkácsy Mihály
- Paál László
- Benczúr Gyula
- Rippl Rónai József

A vulkánkitörés szétszórta hamu, a fél-földrésnyi légszennyezés nemcsak egyéni tragédiákhoz vezetett. Kisebb éghajlati katasztrófa következett, gyér terméssel a kontinensen, és törvénytörően következő éhínséggel. Ugyan Marie Antoinette soha nem kérdezte, hogy miért nem esznek kalácsot, ha nincs kenyérük (az álhír/fake news nem XXI. századi találmány), de a párizsi nép megelégette sorsát.

7. kérdés

Melyik évszámhoz kötődik a Nagy (? mindenesetre szerfelett véres) Francia Forradalom?

- 1789
- 1791
- 1788
- 1790

Ásító inas

Visszatérve William Turnerhez, jó eséllyel hozhatjuk némi nem erőltetett kapcsolatba az első, a légszennyezésből (is) fakadó egyéni, légzési halálhoz a festészet egyik óriásának életművét. Azt azért kevesen gondolták volna, hogy kétszáz év múlva szintén Londonban megszületik az első bírósági ítélet, melyben a légszennyezés mint definitív halálok szerepel.

A megfellebbezhetetlen és kizárólagos bírói megállapításhoz (dixit) persze kellett a sérelmi kultúra tombolása, és a jogvédő társaságok kitartó küzdelme is. Nincs messze az idő (az Egyesült Királyságban feltétlenül, de ami késik az nem múlik, fogadókészség itthon is van), amikor a halálok megállapítása már nem orvosi, hanem jogi kérdés: „majd a bíróság megmondja, hogy mi baja volt a páciensnek”. Szép új világ – ideje áttérni a még élőkre is.

Mi is történt pontosan?⁵

2020. december 16-án a londoni southwarki halottkémi hivatal (Southwark Coroner's Court) megállapította, hogy a légszennyezés lényegesen, tényszerűen járult hozzá („made a material contribution”) a kilencéves Ella Adoo-Kissi-Debrah halálához. Az ítélet egy hét évvel korábbi, végzetes asztmás rohamra vonatkozott: nem siették el. A halottkém, Philip Barlow azt írta: a halálok genetikai és környezeti, azaz multifaktoriális. A genetikát nem lehet pellengérré állítani (a szovjet tudománynak azért anno sikerült...), a környezetszennyezés azonban a boldoggáavatás küszöbén álló Greta Thurnberg korában nagyon szexi ártalom.

Az egetrengető tudományos megállapításnak azonban – ahogy a jogban már szokás – zsebbevágó következményei vannak. Már csak a mérték a kérdés... A család ügyvédje, David Wolfe úszott az örömben: „bár a döntés nem kötelez más bíróságokat, mégis ez az első jogi elismerése annak, hogy egy adott egyén halálához a légszennyezés hozzájárult”.

A kéthetes mérlegelés (hogy mi tartott ezen két hétig, rejtély, akár mert ilyen rövid, akár mert ennyire hosszú idő alatt jutottak döntésre – MFT) alapján Ella excesszív légszennyezésnek volt kitéve. A WHO és az Európai Unió ajánlásánál nagyobb volt a lakás környékén mért, a gépjárművek kibocsájtotta nitrogén dioxid (NO₂) szint. A tény, hogy a végzetes roham előtti három évben már 27 alkalommal ápolták kórházban, nem hatotta meg a halottkémet. A környezetvédelem apostolai ünnepeltek. Ella anyja, Rosamund Adoo-Kissi-Debrah nyilatkozata szerint: „sajnos hacsak a szülő nem elég kitartó, nagyon valószínűtlen, hogy biztosra vehessük, egy orvos azt írja majd egy halotti bizonyítványba, hogy a légszennyezés volt az ok”. Legyetek kitartóak, és

megkapjátok, amit akartok – fordíthatjuk. A kilátások rémisztőek, ha arra gondolunk, hogy ezután a hozzátartozók fogják bediktálni a halálokokat.

Én mondtam: a múlt sokkal barátságosabb, mint a jövő. Mindazonáltal Boldog Új Évet Kívánok... ■

MEGOLDÁSOK

1. válasz

a. William Turner (1775–1851) romantikus festő. Nem fér a szigorú történeti és stílári skatulyákba: számos alkotása előlegezi meg a barbizoni iskolát, vagy éppen az impresszionistákat. Különösen áll ez velencei vázlataira.

2. válasz

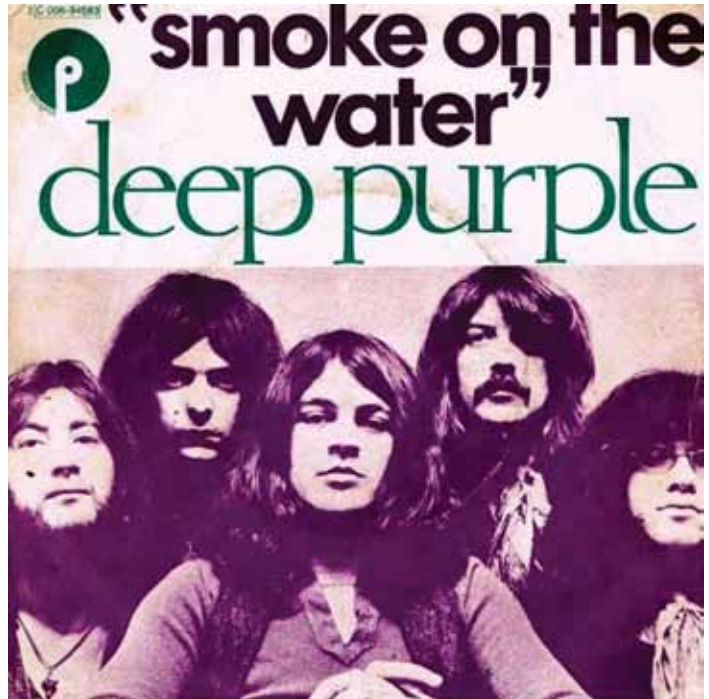
b. akvarell

3. válasz

g. Leonyid Brezsnyev a sajnálatos kivétel. (További részletek: <https://news.artnet.com/art-world/politicians-who-had-brushes-with-art-11291>)

4. válasz

a. Jane Austen: Büszkeség és balítélet. (Fordította: Loósz Vera, Manó Könyvek Kiadó, 2022. p. 10)
Jane Austen (1775–1817) kora jelentős férfi íróival

egyenrangú minőséget alkotó, azoknál ma nagyobb népszerűséget élvező, a romantikát meghaladó, iróniájában is egyedi angol író. Az Emma, A mansfield-i kastély és az Értelem és érzelem szerzője.

5. válasz

a. Deep Purple

6. válasz

a. Munkácsy Mihály (1844–1900) festette az Ásító inas című képet 1869-ben. Az ősi ukrán (előtte még ősbibb szovjet, korábban ősi csehszlovák) városban, Munkácson született Lieb Mihály Leó néven, és a Német Birodalomban Michael von Munkacsyként hagyta el az árnyékvilágot. Neves magyar festő.

7. válasz

a. 1789 volt a nevezetes esztendő

FORRÁSOK

1. Eric Shanes: Young Mr Turner. The first forty years 1775–1815. Yale University Press. New Haven, London 2016.
2. Walter Thornbury: The Life of J.M.W. Turner. R.A. 1st ed. 2 vols. London 1862.
3. Bernard Falk: Turner the Painter: His Hidden Life. London 1938;
4. Anthony Bailey: Standing in the Sun: a Life of J.M.W. Turner. London 1977.
5. <https://www.bbc.com/news/science-environment-55352247>